

สักยารักษาโรค

สุทธิรา ชุมกระโทก*, คมกริช วงศ์ภาคำ*,
อดิศักดิ์ อาจหาญ*, อุษา กลิ่นหอม†

1. ความเป็นมา

การสักยารักษาโรคเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันมานานมาก สถาบันผิวหนังของอเมริกา (The American Academy of Dermatology) ได้แบ่งประเภทของการสักไว้ 5 ประเภท^[1] คือ

- 1) การสักเพื่อลดอาการบาดเจ็บ (traumatic tattoos) หรือมีอีกชื่อหนึ่ง คือ ลักธรรมชาติ (natural tattoos) เนื่องจากการได้รับบาดเจ็บโดยธรรมชาติ
- 2) การสักแบบสมัครเล่น (amateur tattoos)
- 3) การสักแบบมืออาชีพ (professional tattoos) เป็นการสักตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และสักโดยใช้เครื่องมือแบบสมัยใหม่
- 4) การสักเพื่อความสวยงาม (cosmetic tattoos)
- 5) การสักรักษาโรค (medical tattoos)

ในประเทศไทย การสักเลขเป็นการทำเครื่องหมายที่ข้อมือ เพื่อแสดงการขึ้นทะเบียนเป็นไพร่หลวงที่มีสังกัดกรมกอง แต่ถูกยกเลิกไปในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนการสักที่หน้าผาก หรือการสักทอแขนใช้กับผู้ต้องโทษจำคุก แต่ยกเลิกในปี พ.ศ. 2475 รวมทั้งการสักยันต์เป็นเหมือนเครื่องรางของขลังตามความ

เชื่อ^[2] จากการทำงานในภาคสนาม พบว่าการสักในประเทศไทยมีพัฒนาการมาใน 4 รูปแบบ คือ

- 1) การสักขาลาย ส่วนใหญ่เป็นการสักในผู้ชาย เป็นการสักเพื่อแสดงสถานะทางสังคม ให้เห็นว่าผู้ชายคนนั้นมีทั้งความแข็งแรงและความอดทน พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำครอบครัว
- 2) การสักยา ถอนพิษ เจ็บปวด และปรับสมดุลของเลือด เช่น อาการปวดศีรษะ ลดอาการปวดบวมตามข้อ ถอนพิษต่าง ๆ โดยเฉพาะพิษจากแมงมุมกัดและงู
- 3) การสักยันต์ เป็นการสักตามความเชื่อตามไสยศาสตร์ เพื่อป้องกันอันตรายและการอยู่ยงคงกระพัน
- 4) การสักเพื่อความสวยงาม จากการสัมภาษณ์วัยรุ่นในปัจจุบันพบว่าบางคนสักเพราะชอบความเจ็บปวด

จากการสืบค้นไม่พบว่ามีกรายงานประวัติของภูมิปัญญาสักยาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านอีสานพบว่า เป็นภูมิปัญญาที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันต่อมา โดยเฉพาะในเขตชนบท เพื่อใช้ในการดูแลรักษาโรคภายในชุมชน

*สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช

†นายกสมาคมเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านและสุขภาพวิถีไทย

2. ลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงภูมิปัญญา

การสักยา คือ การทำให้ผิวหนังเป็นรู เพื่อให้ น้ำยาซึมเข้าสู่บริเวณที่เป็นปัญหาโดยตรง ตำรับยาที่ใช้ พบว่ามีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของ หมอแต่ละท่าน ได้รับการถ่ายทอดมา มีการใช้น้ำ และน้ำมันเป็นน้ำกระสายยา (vehicle) ช่วยให้น้ำ ยาเดินได้ดีขึ้น การสักยารักษาโรคแต่ละประเภทมี ลักษณะ ดังนี้

2.1 การสักยารักษาพิษงูและแมงมุม ตำรับยา สำหรับสักรักษาของพ่อประวิทย์ ดวงแพงมาตย์ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย รากทำฮอกหรือขางหัวหมู (*Milium velutinum* (Dunal) Hook. f. & Thomson) รากกอมก้อยลอดขอน (*Sauropus hirsutus* Beille) หรือว่านแผ่นดินเย็น (*Aristolochia arenicola* Hance) และดีหมีป่า (*Sus scrofa* Linnaeus, 1758) นำสมุนไพรรทั้ง 3 ชนิดมา ผงรวมกันจะได้อายุที่มีลักษณะเหนียวข้น การเก็บ รากทำฮอกมาใช้มีกรรมวิธีพิเศษ เมื่อขุดดินลงไป เก็บราก จะต้องไม่ให้มีมือถูกราก ให้ใช้ไม้ไผ่ทำเป็น ตะเกียบมาคีบเอารากขึ้นมาจากดิน นำรากมาวางบน พานหรือจาน แล้วนำไปบวช โดยนำพานหรือจานที่ ใส่รากทำฮอกไปวางไว้ในโบสถ์เป็นเวลา 1 ปี จึงจะ นำมาใช้ได้ จากการสันนิษฐานคาดว่า รากทำฮอกสด น่าจะมีพิษ จึงห้ามใช้มือจับและต้องนำไปตั้งทิ้งไว้ 1 ปี เพื่อให้ความเป็นพิษลดลง พ่อประวิทย์ ดวงแพงมาตย์

รูปที่ 1 เชื้อสัทยาแบบดั้งเดิม

ปัจจุบันยังใช้ภูมิปัญญานี้อยู่ โดยทำการรักษาพิษ ต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 50 รายต่อปี

ตำรับยารักษาพิษของพ่อบุญจันทร์ ภูนาเพชร อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี น้ำยาที่ใช้ในการ สักแก้พิษต่าง ๆ ประกอบด้วย ว่านกระเจาย (*Curcuma* sp.1) ว่านแก้เส้นขอด (*Curcuma* sp.2) ว่าน ขมิ้นขาว (*Curcuma* sp.3) ว่านถอนพิษร้อยแปด (*Crinum* sp.) และน้ำมันขี้ผึ้งแดง (*Haplopelma* sp.) ถ้าไม่มีให้ใช้น้ำมันเลียงผา (*Capricornis sumatraensis*) หรือน้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันงาแทน แต่ คุณภาพจะด้อยกว่าน้ำมันจากขี้ผึ้งแดง การเตรียม น้ำยาเพื่อใช้ในการสัก ให้นำหัวว่านสดทั้งหมด มา หั่นให้เป็นชิ้นบาง ๆ แล้วนำไปทุบกับน้ำมัน โดยมี คาถากำกับในการสัก การจับขี้ผึ้งแดงมาใช้ต้องระวัง เป็นพิเศษ เพราะถ้าถูกขี้ผึ้งกัดอาจทำให้ตายได้ ผู้ที่จะ ทำการจับได้ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ ปัจจุบันไม่ค่อยได้ ใช้ภูมิปัญญานี้แล้ว เนื่องจากสมุนไพรรหาได้ยาก หมอพื้นบ้านบางท่านใช้น้ำมันจากงูเหลือม (*Python reticulatus* Schneider, 1801) แต่หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การใช้น้ำมันจากงูเหลือมอาจก่อ ให้เกิดผลข้างเคียง คือ สมรรถภาพทางเพศหย่อน

รูปที่ 2 การสักยารักษาพิษงูของพ่อประวิทย์ ดวงแพงมาตย์ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

รูปที่ 3 และ 4 การสักรักษาอาการปวดหัวของพ่อแพง นาคะอินทร์ จังหวัดสกลนคร

ตำรับของพ่อสง่า จุฬารมย์ บ้านหนองเครือ ตำบลห้วยแกลง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย รากคอมก้อยตลอดขน (*Aristolochia arenicola* Hance) รากตีนตั้งเตี้ย (*Ellipeiopsis ferruginea* (Buch.-Ham. ex Hook.f. & Thomson) R.E.Fr.) รากไซเดน (*Polyalthia cerasoides* Benth.ex Bedd.) และดิงูเหลี่ยม (*Python reticulatus*) ใช้เสียมขุดเอาแต่ราก ไม่มีพิธีกรรมหรือคาถาในการขุดหรือเก็บ ล้างทำความสะอาด ตากให้แห้ง

ข้อห้ามของการรักษามี 2 ประการ คือ น้ำยาที่สกัดจากราก ห้ามนำมาสูดดม และเมื่อทำการรักษาด้วยการสักไปแล้ว ห้ามรับประทานผักดัดโดยเด็ดขาด เพราะโปรตีนจากผักดัดจะไปลดประสิทธิผลของยาที่เข้าไปอยู่ในร่างกาย

จากการรายงานทางวิชาการไม่มีการกล่าวถึงว่า แมงมุมที่อยู่ในประเทศไทยมีพิษ แต่จากภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้าน โดยเฉพาะในภาคอีสานพบว่า แมงมุมที่อยู่ตามนามีลำตัวออกสีแดงและแมงมุมที่อยู่ตามบ้านลำตัวสีน้ำตาล เมื่อกัดคนจะทิ้งเขี้ยวที่มีสารพิษไว้ในตัวคน คนที่ถูกกัดจะรู้สึกเจ็บ แต่สารพิษจะซึมเข้าสู่ร่างกาย เมื่ออากาศเย็นหรือก่อน

รูปที่ 5 การสักรักษาพิษของแมงไฟจิตร ถิ่นนาเมือง ในภาพจะเห็นว่ามีการพัฒนาจากเข็มแบบเดิมมาใช้เข็มฉีดยาของการแพทย์แผนปัจจุบัน

ฝนตก คนที่ถูกแมงมุมกัดจะมีอาการหนาวสั่น ทำนเจ็บปวดในกระดูก ถ้าไม่เอาเขี้ยวแมงมุมออกจะทำให้เป็นอัมพาตภายใน 5-7 ปี องค์ความรู้นี้ไม่มีอยู่ในระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน หมอยาพื้นบ้านจึงเป็นที่พึ่งพาของชุมชนในการรักษาพิษจากแมงมุม หมอสักรักษาพิษมีการกระจายตัวอยู่ทั่วภาคอีสาน เช่น

- นางไพจิตร ถิ่นนาเมือง อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี^[3]

รูปที่ 6 และ 7 การสักรักษาอาการปวดเมื่อยของพ่อพุทรา ตาบุตดา อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ

- พ่อพุทรา ตาบุตดา อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ^[4]

- พ่อทองสา เจริญตา อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด^[5]

- นายสมัย อนุศักดิ์ อำเภอสนาคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ^[6]

2.2 การรักษาอาการเจ็บปวด เช่น การเจ็บปวดกล้ามเนื้อหรือเส้นเอ็น ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ คือ พ่อแพง นาคะอินทร์ จังหวัดสกลนคร มีตำรับยาที่ไม่เปิดเผย มีคาถาในขณะเช็ดน้ำมัน “โอมสามเฒ่า โอมสามแก่ โอมสามพ้าขาว โอมเฒ่าผีโพง โอมเฒ่าผีพาย โอมสหายยาเด้อ มนต์อันนี้กูชื้อยเลือดขึ้น มนต์อันนี้กูชื้อยเลือดลง ว่าชิลงเลือดแล้ว กูชื้อเปาเลือดหมู่นี้ให้มันมุ่น บัดนี้แล้วนคร โอมสะหะ โอมสหาย ยาแพ้อ” (เป็นคาถาสลายเลือด) การปรับสมดุลเลือดด้วยการสัก เช่น การรักษาอาการปวดหัวเนื่องจากความดันผิดปกติ ประดงบางประเภท ฯลฯ

ขั้นตอนในการสัก ประกอบด้วย

1) วิธีการสัก เริ่มจากการหยดน้ำมันบริเวณที่ต้องการรักษา เช่น กรณีรักษาพิษ ให้หยดน้ำยาครอบ ๆ ปากแผล แต่ถ้ารักษาอาการปวดเมื่อยให้หยดน้ำยาไปตามเส้นที่ต้องการรักษาอาการปวด

จากนั้นใช้เข็มสักบริเวณที่มีหยดน้ำยาทุกหยด 5-6 ครั้งต่อจุด แห่งบริเวณผิว ๆ ไม่ลึกเหมือนการสักยันต์ เมื่อน้ำยาแห้งแล้วใช้สำลีชุบน้ำมันบั้งแดงหรือน้ำมันเลียงผาเช็ดบริเวณที่สักไว้

2) การทำความสะอาดเข็มสักในอดีตใช้ลนไฟฆ่าเชื้อ แต่ในปัจจุบันนิยมใช้แอลกอฮอล์ เข็มที่ใช้ในการสักเดิมเป็นโลหะที่มีหัวเป็นเข็มคู่ แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้เข็มฉีดยา ผู้รู้ที่ทำการสักรักษาในปัจจุบันพบว่า มีเฉพาะผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องจากการสักต้องมีคาถาและต้องใช้ของมีคม ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่ถนัด

3) การทำน้ำมันจากเลียงผา ตำรับของนายแพง นาคะอินทร์ ห้ามใช้ความร้อนโดยเด็ดขาด ให้นำเลียงผามาทำความสะอาด โดยผ่าท้องเอาเครื่องในออกทั้งหมด นำเลียงผาทั้งตัวใส่ในภาชนะ เติมน้ำมันงาลงพอท่วมตัวเลียงผา ทิ้งไว้ประมาณ 1 ปี หรือจนกระทั่งหมดกลิ่นเหม็น จึงจะได้น้ำมันเลียงผาที่มีคุณภาพมาใช้ แต่ในปัจจุบันไม่ได้ใช้น้ำมันนี้แล้ว เพราะไม่สามารถหาเลียงผาได้แล้ว

4) ปัจจุบันหมอพื้นบ้านบางท่านได้ปรับมาใช้ น้ำมันงาหรือน้ำมันว่านร้อยแปดแทน หมอพื้นบ้านบางท่านใช้น้ำมันจากงูเหลือม แต่หมอพื้นบ้านส่วน

ใหญ่มีความเห็นว่า การใช้น้ำมันจากงูเหลือมอาจก่อให้เกิดผลข้างเคียง คือสมรรถภาพทางเพศหย่อน ในปัจจุบันพบว่า มีเฉพาะพ่อพูทรา ตาบุตรดา ที่ให้บริการสักยารักษาทั้ง 3 ด้าน

สภาพปัจจุบัน

จากการสำรวจในภาคสนามพบว่า ในอดีตมีการสักรักษาอาการเจ็บปวด ตามข้อต่อและกล้ามเนื้อ และรักษาสมดุลงเลือดด้วยการสัก พบหมอที่ทำการสักที่ยังมีชีวิตอยู่มีเพียงท่านเดียว คือ พ่อพูทรา ตาบุตรดา ส่วนพ่อแพง นาคะอินทร์ จังหวัดสกลนคร ได้เสียชีวิตไปเมื่อต้นเมษายน พ.ศ. 2559 แสดงว่า หมอกลุ่มนี้อยู่ในสภาวะวิกฤติ ที่ภูมิปัญญาด้านนี้เสี่ยงต่อการสูญหายไปจากสังคมไทย แต่หมอสักยารักษาพิษยังพบอยู่ประมาณ 50 ท่าน เนื่องจากมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่บางส่วน ยังมีหมอพื้นบ้านอีกหลายท่านที่มีภูมิปัญญาที่เราจำเป็นต้องไปเก็บความรู้เพิ่มเติม

3. ปัจจัยที่ทำให้ภูมิปัญญาสูญหาย

- ปัญหาที่สำคัญ คือ ยังไม่มีการถอดองค์ความรู้ทางด้านนี้ เพื่อนำมาอนุรักษ์ พื้นฟูและพัฒนาการใช้ในขั้นต่อไป
- สมุนไพรที่ใช้ในการสักรักษา ยังไม่มีการ

ศึกษาทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากหมอพื้นบ้านยังไม่เปิดเผย ให้ข้อมูลเฉพาะชื่อของสมุนไพรที่ใช้

4. ชุมชนผู้ปฏิบัติ

ปัจจุบันพบหมอพื้นบ้านที่ทำการสักรักษาได้จำนวนหนึ่ง ในจังหวัดนครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สกลนคร อุตรธานี อุบลราชธานี พบว่า หมอพื้นบ้านแต่ละท่านยังให้การรักษาปีละ 20-50 คน/ปี โดยเฉพาะพิษจากแมงมุม

เอกสารอ้างอิง

1. Fisher, Jill A. "Tattooing the Body, Marking Culture". *Body & Society*. 2002;8(4):91-107.
2. Wikipedia. การสัก. [ออนไลน์] กุมภาพันธ์ 2559 [5 พฤษภาคม 2559]; Available from: <https://th.wikipedia.org/การสัก>
3. อุษา กลิ่นหอม (ผู้สัมภาษณ์). เอกสารการสัมภาษณ์ เรื่อง การสักยารักษาพิษ ของไพจิตร ถิ่นนาเมือง: 24 กุมภาพันธ์ 2559; อุบลราชธานี: (อัตสำเนา); 2559.
4. อุษา กลิ่นหอม (ผู้สัมภาษณ์). เอกสารการสัมภาษณ์ เรื่อง การสักยารักษาพิษ ของพูทรา ตาบุตรดา: 23 กุมภาพันธ์ 2559; อำนาจเจริญ: (อัตสำเนา); 2559.
5. อุษา กลิ่นหอม (ผู้สัมภาษณ์). เอกสารการสัมภาษณ์ เรื่อง การสักยารักษาพิษ ของทองสา เจริญตา: 9 มีนาคม 2559; ร้อยเอ็ด: (อัตสำเนา); 2559.
6. อุษา กลิ่นหอม (ผู้สัมภาษณ์). เอกสารการสัมภาษณ์ เรื่อง การสักยารักษาพิษ ของสมัย อนุศักดิ์: 21 กุมภาพันธ์ 2559; อำนาจเจริญ: (อัตสำเนา); 2559.